

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

ЮРОЧКІНА Світлана Олександрівна

**ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ПЛОХІЙ Зоя Павлівна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
ВІЛЬЧКОВСЬКИЙ Едуард Станіславович
- кандидат психологічних наук, доцент
ПРОСКУРА Олена Василівна

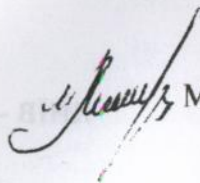
Провідна установа - Рівненський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "25" квітня 1997 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України за адресою: 252601, вул.Трьохсвятительська, 8

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту педагогіки АПН України.

Автореферат розіслано "24" березня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

 М.П.ЛЕГКИЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Здоров'я - найбільша цінність не лише окремої людини, а й усього суспільства. Ця істина поки що не стала домінуючою як у поведінці кожної людини, так і в державній політиці. Гостра криза перехідного до ринкових відносин періоду охопила всі сфери життя народу України і втягує в екстремальні умови існування дедалі ширші верстви населення. Низький рівень матеріального добробуту негативно впливає на рівень життя в цілому, посилилась екологічна небезпека. Від нестабільності суспільства страждають насамперед діти, організм яких перебуває в стадії формування. За даними епідеміологічних досліджень, здоровими можна назвати лише 27% дітей дошкільного віку. У зв'язку з погіршенням здоров'я дітей стає реальною загроза виродження і вимирання народу України. У Державній національній програмі "Діти України" наголошується на необхідності вжити термінових заходів щодо збереження і зміцнення здоров'я людей.

Математичні розрахунки зарубіжних та вітчизняних учених показали, що на здоров'я людини впливають: спадковість (17-20%), природне середовище (17-20%), система охорони здоров'я (8-9%), спосіб життя (51%).

Отже, рівень і тривалість життя людини визначаються більш як на половину моделлю поведінки. Тому необхідно навчити кожну людину "науки здоров'я". Така наука називається валеологією (від лат. valeo - бути здоровим).

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

В Україні до 1994 р. валеологічна освіта не мала характеру безперервної. Вона обмежувалася здебільшого викладом нескоординованих між собою розділів з валеології. Відсутність методологічного, методичного та організаційного забезпечення спричинила змістову та структурну неузгодженість у деяких програмах валеологічної спрямованості.

З метою розв'язання проблем валеологічного виховання група вчених та практиків (Бойченко Т.Е., Вадзюк Н.В., Горашук В.П. та ін.) розробила Концепцію безперервної валеологічної освіти в Україні. Вона є складовою частиною загальної Державної програми національної освіти і враховує досвід передових країн світу з цієї проблематики.

Оскільки основи валеологічних знань повинні формуватись ще до вступу дитини у школу, в Концепції дошкільну ланку визначено першим важливим етапом безперервної валеологічної освіти людини, адже прогаяний час компенсувати в наступні періоди життя людини важко, а іноді й неможливо.

Здоров'я людини - багатопланове поняття. Воно включає фізичне, психічне та соціальне здоров'я. Його чинниками є природні та матеріальні умови, спосіб життя, взаємини членів родини, колективу, особливості культури регіону (традиції, одяг, архітектура, харчування), діяльність людини, складові духовного життя, рівень лікувально-профілактичних заходів тощо. Засвоєння цих понять є основою формування валеологічної свідомості підростаючого покоління, що мають здійснювати освітні заклади України всіх ланок, починаючи з дошкільної.

В Україні на цей час є лише одне дисертаційне дослідження Т.Е.Бойченко "Формування в учнів середньої школи системи знань про здоров'я людини". Автор розробив концептуальні

основи інтегративного валеологічного курсу й визначив його базовий зміст, створив орієнтовну програму цього курсу для шкільної ланки в системі нової національної освіти в Україні.

Проблема зміцнення здоров'я та фізичного розвитку дітей дошкільного віку знайшла своє відображення в дослідженнях Е.С.Вільчковського, Н.І.Бочарової, О.Л.Богініч, Н.Ф.Денисенко, М.Ю.Кістяхівської, С.Я.Лайзане та ін. У педагогічній та психологічній науці досліджувались проблеми дбайливого ставлення дошкільників до природи (Г.С.Марочко, З.П.Плохій та ін.), доброзичливих взаємин та виховання в праці (Л.В.Артемова, М.І.Мельничук, В.О.Павленчик, Т.І.Поніманська, В.О.Проскура та ін.), психологічні аспекти міжособистісних стосунків (О.Л.Кононко, В.К.Котирло, С.О.Ладивір та ін.). Всі ці та інші дослідження спрямовані на розвиток особистості дитини, а відтак і на формування її здоров'я.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність спеціальних досліджень щодо валеологічного виховання дітей дошкільного віку. Практика ж підтверджує нагальну потребу у науковому обґрунтуванні та методичній розробці проблеми. У цьому зв'язку означена проблема є надзвичайно актуальною, пов'язаною із сучасним соціальним запитом на формування валеологічної свідомості громадян нашої держави, культури здоров'я особистості.

Враховуючи актуальність, недостатню розробленість і практичне значення проблеми ми обрали тему дослідження **"Педагогічні засади валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку"**.

Об'єкт дослідження - валеологічна освіта і виховання дітей у дошкільному закладі.

Предмет дослідження - зміст і методика валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й визначенні обсягу та змісту знань з валеології, розробці методики валеологічного виховання старших дошкільників.

Гіпотеза дослідження. Ми виходили з припущення, що основою валеологічного виховання дошкільників є знання про організм людини та дбайливе ставлення до власного здоров'я. Усвідомлення цих знань можливе за таких умов:

- відповідність пізнавальним можливостям старших дошкільників;
- здійснення вибору найбільш доцільних форм організації, методів та прийомів пізнавальної діяльності, що забезпечать доступність сприймання дітьми науково достовірних знань;
- застосування комплексу педагогічних засобів, спрямованих на формування позитивної мотивації до засвоєння валеологічних знань;
- поєднання пізнавальної та практичної діяльності, що забезпечує формування навичок дбати про своє здоров'я.

Ефективності валеологічного виховання старших дошкільників сприяють валеологічно доцільна поведінка дорослих, які виховують дітей, додержання гігієнічних та матеріальних умов у дошкільному закладі і сім'ї, взаємодія вихователів і батьків.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі та практиці навчально-виховної роботи в дошкільних закладах.

2. Визначити доступний для сприймання дітей обсяг та зміст знань з валеології, експериментально перевірити їх вплив на формування в дошкільників дбайливого ставлення до власного здоров'я.

3. Визначити організаційно-педагогічні умови, що сприяють валеологічному вихованню дітей дошкільного віку.

4. Розробити та експериментально перевірити методичні рекомендації для практичного втілення валеологічного виховання старших дошкільників.

Методологічною основою дослідження є ідеї демократизації, гуманізації та пріоритет загальнолюдських цінностей у процесі виховання дитини; положення про єдність природи, людини і суспільства; діяльнісний підхід у процесі формування особистості.

Джерелом дослідження стали праці педагогів, психологів, фізіологів з питань фізичного, гігієнічного та екологічного виховання, передовий педагогічний досвід шкіл і дошкільних закладів України та зарубіжжя. Залежно від специфіки поставлених завдань ми використовували такі методи: теоретичний аналіз психолого-педагогічної, філософської, соціологічної вітчизняної та зарубіжної літератури; ціле-спрямоване педагогічне спостереження та аналіз діяльності дітей і педагогів; анкетування; дослідно-експериментальна робота; якісне та кількісне опрацювання результатів дослідження.

Дослідження проводилося з 1994 по 1997 р. у три етапи.

На першому етапі (1994-1995) здійснювалось теоретичне вивчення проблеми; визначалися об'єкт, предмет, завдання і

гіпотеза дослідження.

Досліджувались особливості валеологічного виховання в умовах діючої системи навчально-виховної роботи. Для цього проведено діагностичні зрізи, анкетування вихователів і батьків, проаналізовано плани, розроблено зміст знань з валеології, методику педагогічного експерименту, здійснено їх апробацію і корекцію.

На другому етапі (1995-1996) вивчалась ефективність методики валеологічного виховання старших дошкільників. На основі обробки даних педагогічного експерименту коригувалися зміст і методика валеологічного виховання. За результатами експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації щодо проведення навчально-виховної роботи з валеології в дошкільному закладі.

На третьому етапі (1996-1997) узагальнювалися всі матеріали дослідження, формулювалися висновки, літературно оформлялася дисертаційна робота.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягають у науковому обґрунтуванні проблеми валеологічного виховання дошкільників як першого етапу валеологічної освіти; визначенні критеріїв добору обсягу та змісту знань з валеології, в експериментальній перевірці доступного для сприймання старших дошкільників валеологічного змісту; у розкритті організаційно-педагогічних умов валеологічного виховання в дошкільному закладі; розробці рівнів сформованості дбайливого ставлення дітей до власного здоров'я та методики валеологічного виховання старших дошкільників.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій з валеологічного виховання старших

дошкільників, які містять обґрунтування змісту та обсягу знань з валеології, шляхи взаємодії вихователів, медичних працівників дошкільного закладу і сім'ї у вирішенні досліджуваної проблеми, ефективні форми і методи виховної роботи з дітьми.

Матеріали дослідження можуть безпосередньо використовувати вихователі дошкільних закладів, батьки для реалізації завдань валеологічного виховання, викладачі педагогічних училищ та інститутів, автори програм і підручників.

Вірогідність наукових результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій дослідження, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, що відповідають предмету, меті й завданням дослідження, системним аналізом теоретичного й емпіричного матеріалів, всебічним якісним і кількісним аналізом результатів експериментальної роботи.

НА ЗАХИСТ ВІНОСЯТЬСЯ:

1. Доступний для сприймання старших дошкільників валеологічний зміст, який сприяє формуванню в них дбайливого ставлення до здоров'я.

2. Теоретично обґрунтовані та експериментально перевірені організаційно-педагогічні умови валеологічного виховання дітей дошкільного віку.

3. Експериментально перевірена методика валеологічного виховання дітей 6-го та 7-го років життя в умовах дошкільного закладу.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювались у процесі експериментальної роботи, перевірки розроблених змісту валеологічних знань і методики валеологічного

виховання в дошкільних закладах м. Києва та м. Умані Черкаської області.

Матеріали дослідження доповідались і обговорювались на засіданнях лабораторії дошкільного виховання Інституту педагогіки АПН України, на методичних об'єднаннях м. Києва і м. Умані (1994-1996 рр.), науково-практичних конференціях Інституту педагогіки АПН України (1995 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції "Система безперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми" (м. Чернівці, 1996).

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано вибір проблеми та її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, охарактеризовано використані методи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, її апробацію, сформульовано основні, винесені на захист положення.

У першому розділі дисертації "Проблема валеологічного виховання в педагогічній теорії і практиці" теоретично проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, медичну та методичну літературу, узагальнено результати вивчення педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми, виявлено особливості ставлення старших дошкільників до власного здоров'я.

Постановка та наукове обгрунтування питань, пов'язаних з формуванням здоров'я людини, займають чільне місце у спадщині

класиків різних галузей світової науки - від Гіпократата до сучасних філософів, педагогів, теоретиків та практиків медицини.

Існує понад 80 різних визначень поняття “здоров’я”. На нашу думку, найбільш вдало це поняття визначили українські вчені Ю.Г.Антономов та А.Б.Рогоза. Вони виділяють три види здоров’я: фізичне, психічне та соціальне.

У даній роботі досліджувались шляхи збереження і зміцнення фізичного здоров’я дітей дошкільного віку.

Фізичне здоров’я людини - це стан організму, коли інтегральні показники основних фізіологічних систем перебувають у межах фізіологічної норми й адекватно змінюються внаслідок взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Здоров’я людини слід розглядати в динаміці змін зовнішнього середовища і в онтогенезі. Щодо цього заслуговує на увагу висловлювання про те, що здоров’я визначає процес адаптації. Це не наслідок інстинкту, а автономна та культурно окреслена реакція на соціальну реальність. Вона створює можливість адаптуватися до змінюваного зовнішнього середовища, до росту і старіння організму.

Проблема гармонійного розвитку та формування здоров’я підростаючих поколінь потребує також розгляду категорії потреб і інтересів особистості.

Для збереження здоров’я, на думку видатного спеціаліста в галузі валеології Н.І.Брежмана, важливою є мотивація здорового способу життя. Здорова людина буде свій спосіб життя на позитивному досвіді старших поколінь.

Певних знань, норм та навичок здорового способу життя діти набувають від батьків та вихователів, якщо відвідують дошкільний заклад. Однак сам по собі виховний вплив дорослих

на дитину не дає бажаного результату. При цьому, за висловом Ж.Піаже, важливим є не пасивне сприймання дитиною порад дорослих, а активна участь її в існуючих взаємодіях.

Слід зазначити, що навчання здорового способу життя, яке впливає на свідомість дитини, має бути пов'язане з вихованням, спрямованим головним чином на підсвідомість вихованця. Саме завдяки підсвідомості, як вважає П.В.Симонов, зовнішні щодо суб'єкта соціальні норми стають внутрішнім регулятором його поведінки. На його думку, для досягнення цього є лише один шлях прямого впливу - сила безпосереднього прикладу, який ґрунтується на потребі в наслідуванні, що особливо чітко виявляється в дитячому віці.

До об'єктивних і суб'єктивних причин значного погіршення рівня здоров'я, особливо дитячого населення країни, належать не тільки глибока соціально-економічна криза, складні екологічні проблеми, слабка матеріально-технічна база, недосконала система фізичного виховання та охорони здоров'я дітей, а й незадовільна валеологічна освіта дітей дошкільного віку та учнів шкіл.

У багатьох країнах світу в дошкільних закладах та школах проводяться спеціальні заняття з питань здорового способу життя. Наприклад, у Японії та США вивчається курс "Навчання здорового способу життя", у Фінляндії - "Формування навичок здорового способу життя", в Австралії - "Навчання раціонального використання дозвілля".

Щоб людина відчувала відповідальність за своє здоров'я, потрібно з дитинства формувати систему пріоритетів, які дають певні переваги бути здоровим. Наприклад, у розвинутих країнах світу потреба батьків дбати про здоров'я своїх дітей пояснюється небажанням витратити великі гроші на лікування дітей, вносити

значну страхову плату в разі низьких показників їхнього здоров'я, а також знизити шанси своїх дітей у конкурентній боротьбі з їх однолітками. Існує ще один істотний мотив - культ здоров'я з дитинства або мода на здоров'я.

За результатами порівняльного аналізу анкетування школярів у США та колишньому СРСР, серед американських школярів здоров'я займає перше місце у шкалі життєвих цінностей. У наших школярів здоров'я поставлене на 7-8 місце. Навіть серед дорослих здоров'я займає четверте місце в ряду основних життєвих цінностей.

Вивчення валеологічної ситуації в Україні дає підстави стверджувати, що проблема збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку і школярів є однією з найпріоритетніших.

Характерна властивість валеології в тому, що вона фіксує попередні й сучасні досягнення багатьох наук про людину (філософія, психологія, медицина, педагогіка та ін.) й органічно синтезує ці досягнення у процесі системного дослідження проблем про формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я різних вікових груп населення.

Валеологія як відносно самостійна галузь освіти розв'язує одне з найважливіших для суспільства завдань - трансформувати нові наукові знання про здоров'я людини з теоретико-системної форми у форму виховного та інформаційного напрямку для дітей дошкільного віку і школярів з метою застосування ними цих знань у повсякденному житті.

Аналіз програм виховання дітей дошкільного віку засвідчив, що вони містять вимоги щодо охорони життя та зміцнення здоров'я дітей у процесі фізкультурно-оздоровчої роботи. Окремо виділено вимоги до виховання культурно-гігієнічних навичок. У

них ідеться про правила поведінки при прийманні їжі, особистої гігієни, зокрема, про необхідність стежити за чистотою рук, обличчя, одягу. Означений зміст сприяє зміцненню здоров'я дітей дошкільного віку. Однак, на наш погляд, такий обсяг знань та вмінь не дає змоги повною мірою сформуванню усвідомлене дбайливе ставлення до власного здоров'я. Програми знайомлять дошкільників з досить широким колом подій, об'єктів та явищ природи і суспільного життя, але в них відсутні знання про організм людини та необхідність дбати про своє здоров'я.

У програмі “Малятко”, що вийшла друком у 1991 р., уперше започатковано висвітлення проблеми валеології у змісті дошкільної освіти. У розділі “Рідна природа”, у викладі екологічного матеріалу, ставляться вимоги щодо ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з організмом людини та дбайливого ставлення до власного здоров'я.

Творчі педагогічні колективи та вихователі розпочали активний пошук змісту знань та шляхів валеологічного виховання дошкільників. У науково-методичному журналі “Дошкільне виховання” у рубриках: “Пошук, ініціатива”, “Валеологія для всіх”, “Екологія дитини” висвітлено перші результати творчого пошуку практиків.

Аналіз передового педагогічного досвіду на сторінках журналу та в практиці роботи дошкільних закладів свідчить, що поряд з певними успіхами є ряд загальних недоліків. Зокрема, дітям пропонують досить складну інформацію з анатомії людини, що стосується мозку, нирок, печінки, серця та їх діяльності. Дошкільники можуть запам'ятати відомості про ці органи, але оволодіти навичками дбати про них їм не під силу. Про це засвідчили результати нашого дослідження.

Організація валеологічного виховання в дошкільних закладах обмежується окремими заходами. Валеологічний зміст використовується в навчально-виховному процесі епізодично й безсистемно, що не сприяє його усвідомленню та узагальненню.

Один з істотних недоліків валеологічного виховання дошкільників - це здебільшого проведення занять з усією групою дітей як основної форми засвоєння знань з валеології та використання репродуктивних методів у навчальному процесі. У практиці роботи дошкільних закладів недостатньо використовуються проблемно-пошукові методи та організація практично-дослідницької діяльності дітей, що значною мірою знижує ефективність валеологічного виховання. Ускладнює роботу вихователів відсутність наочного матеріалу та методичного забезпечення.

Важливою складовою частиною виховного процесу є формування позитивної мотивації до означеної проблеми. Однак у наявній літературі, планах роботи дошкільних закладів та навчально-виховному процесі відсутня робота щодо формування позитивної мотивації до засвоєння валеологічних знань і піклування про своє здоров'я.

Цілком очевидно, що означена проблема не знайшла свого розв'язання у психолого-педагогічній літературі. Більшість вихователів відчувають труднощі у валеологічному вихованні через недостатню обізнаність з понятійним апаратом валеології як науки, однобічне розуміння цілей та завдань першої ланки валеологічної освіти. Зокрема спостерігаються організаційно-методичні труднощі, пов'язані з добором, адаптацією та доцільним використанням валеологічного змісту.

У процесі експериментального вивчення особливостей ставлення старших дошкільників до власного здоров'я ми враховували такі показники: наявність у дітей знань про свій організм, знань про правила дбайливого ставлення до власного здоров'я в судженнях дітей; додержання правил дбати про власне здоров'я у поведінці дітей.

Для бесід з дітьми ми обрали органи, що мають важливе значення для життєдіяльності всього організму людини, а їх будова та функції найбільш доступні для безпосереднього сприймання дітьми дошкільного віку. Саме завдяки зору, слуху, смаку, тактильному відчуттю ми сприймаємо навколишній світ, а дихання і живлення дають можливість живій істоті жити.

На основі здобутих даних в експериментальних та контрольних групах було визначено групи дітей за рівнями сформованості дбайливого ставлення до власного здоров'я.

До першої групи увійшли діти порівняно високого рівня, які знали про будову та функції життєвоважливих органів свого тіла, правила дбайливого ставлення до власного здоров'я та розуміли необхідність їх додержання. Ці діти виявили велике бажання здобути різноманітні знання про свій організм. Вони свідомо додержували правил дбайливого ставлення до власного здоров'я у своїй поведінці.

Друга група - це діти середнього рівня. Вони мали елементарні уявлення про зовнішню будову органів та їх функції, знали окремі правила дбайливого ставлення до власного здоров'я і виявили інтерес до пізнання свого організму. У своїй поведінці діти додержували певних правил дбайливого ставлення до свого здоров'я, здебільшого в разі нагадування дорослих.

До третьої групи увійшли діти низького рівня, які мали поверхові уявлення про організм людини. Ці діти не обізнані з правилами дбайливого ставлення до свого здоров'я. Бажання набувати знань про свій організм у більшості дітей є, але конкретизувати його не можуть. У своїй поведінці додержували певних правил гігієни при наполяганні дорослих (табл.1).

Таблиця 1

Рівні сформованості дбайливого ставлення до власного здоров'я у констатуючому експерименті, %

Рівні сформованості	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	5 років	6 років	5 років	6 років
Високий	-	-	-	-
Середній	19	28	18	30
Низький	81	72	82	70

Кількісний та якісний аналіз здобутих даних констатуючого експерименту дав нам змогу зробити такі висновки. Більшість дітей старшого дошкільного віку хочуть знати як про будову органів свого тіла, так і про їх функції. Про це свідчать висловлювання дошкільників та інтерес, який вони виявили під час індивідуальних бесід, розглядання своїх очей, шкіри, порожнини рота та інших органів. Однак природний інтерес дітей до свого організму дорослі не використовують повною мірою в процесі навчально-виховної роботи.

Знання дітей про органи, доступні для їхнього сприймання (очі, ніс, рот, вуха, шкіра), перебувають на рівні елементарних уявлень, що здебільшого обмежуються назвою органа та його

головною функцією: “Це очі. Очима бачать”. Лише деякі дошкільники змогли детальніше розповісти про будову та функції органів. Джерелом здобутих знань були вихователі та батьки, що самі цікавились проблемами валеології, а також допитливість дітей, які ставили запитання дорослим. Як позитивне слід відзначити прагнення дітей і дорослих пізнати свій організм, а також здатність дошкільників усвідомлювати такі знання.

Знання дітей старшого дошкільного віку про ставлення до свого здоров'я обмежувалися здебільшого додержанням правил гігієни та прагненням уникнути фізичних ушкоджень. Спостереження за поведінкою дошкільників засвідчили, що до п'ятишестирічного віку в більшості дітей не сформовані вміння правильно дихати, чистити зуби, зберігати правильну поставу, ретельно мити шкіру, додержувати правил приймання їжі тощо. Причинами цього є недостатня увага дорослих до формування життєвоважливих умінь у дітей, а також неусвідомленість значення цих умінь для збереження здоров'я.

Наявність у дітей поверхової валеологічної інформації, наукова недостовірність, яку ми часом помічали, несформованість поведінкових навичок потребують цілеспрямованої роботи з валеологічного виховання дітей дошкільного віку.

У другому розділі “Дослідження ефективності валеологічного виховання старших дошкільників” обґрунтовано організаційно-педагогічні умови валеологічного виховання дошкільників, розкрито хід експериментальної роботи з дітьми за розробленою автором методикою і проаналізовано результати валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Насамперед ми виходили з положення психолого-педагогічної науки про вирішальне значення впливу дорослого

на розвиток особистості дошкільника. Моральні норми, що регулюють поведінку людей, діти дошкільного віку засвоюють під впливом зразків і правил поведінки. Взірцем поведінки для них є поведінка і вчинки дорослих. Найбільше на дитину впливає поведінка близьких їй людей: батьків, вихователів. Діти молодшого і середнього дошкільного віку звикають наслідувати поведінку дорослих. Старші дошкільники прагнуть усвідомити правила поведінки, зрозуміти їх значення.

Результати констатуючого експерименту показали, що вихователі не мають достатніх умінь та знань з валеології. Звідси першою умовою були розробка валеологічного змісту та фахова підготовка вихователів-експериментаторів.

У ході експериментальної роботи ми визначили зміст та обсяг знань для вихователів і батьків про будову органів, їх функції та особливості в дітей дошкільного віку, а також рекомендації щодо правил збереження та зміцнення здоров'я. Фахова підготовка вихователів проводилась у формі теоретичних та практичних занять. Дорослі брали участь в констатуючому обстеженні дітей.

Слід зазначити, що проведена робота сприяла зацікавленості вихователів у проведенні експериментальної роботи з дітьми та підвищенню її ефективності. Лікар та медичні сестри стали співучасниками педпроцесу.

Особливість валеологічного виховання полягає в безперервності цього процесу. Якщо відповідних знань діти можуть набути в дитячому садку, то вміння та навички дбати про власне здоров'я необхідно формувати повсякденно і повсякчасно. А тому валеологічне виховання дошкільників без участі сім'ї неможливе.

У залученні сім'ї до навчально-виховної роботи з дітьми ми враховували різний рівень обізнаності батьків з педагогічними

проблемами, обмеженість вільного часу, короткочасне перебування їх у дошкільному закладі та недостатнє спілкування з вихователями. Виходячи з цього, добирали різні форми роботи із сім'єю. Найефективнішими з них, як показала експериментальна робота, є стислі консультації в куточку для батьків, поради у вигляді пам'яток, що роздавали батькам на руки. Наприклад, "Це необхідно зробити вдома" (про створення умов для збереження зору); "Правильне харчування - запорука здоров'я життя дитини" (З варіантами меню і характеристикою продуктів); "Навчіть дитину правильно дихати"; "Комплекс вправ і масажу для очей"; "Як правильно доглядати за зубами" тощо. Такі пам'ятки, за висловлюваннями батьків, були корисними для всієї сім'ї. Свідченням цього стали звертання за порадами до вихователів батьків, дідусів і бабусь, які виявили великий інтерес до проведення роботи з валеологічного виховання. Адже саме люди із життєвим досвідом можуть найкраще зрозуміти необхідність виховання вмінь та навичок піклуватися про своє здоров'я, починаючи з дошкільного віку. Під час проведення експериментальної роботи члени родини мали можливість у будь-який час спостерігати за навчально-виховним процесом, а при бажанні брати в ньому участь.

Експериментальне дослідження дало змогу визначити такі критерії відбору валеологічних знань для старших дошкільників:

1. Відповідність валеологічного матеріалу сучасному рівню наукового пізнання.
2. Доступність для сприймання та наукова достовірність знань з валеології.
3. Відповідність валеологічної інформації пізнавальним можливостям дітей дошкільного віку.

4. Спрямованість валеологічного змісту на формування навичок дбати про своє здоров'я.

Виходячи з визначених критеріїв, ми розробили валеологічний зміст з таких тем: "Шкіра", "Органи травлення", "Органи дихання", "Орган зору", "Орган слуху". Кожна тема цілісна за своїм змістом, але вивчалася поетапно: зовнішній вигляд органа; будова та функції; дбайливе ставлення до органа.

Час на ознайомлення дітей з певною темою та тривалість конкретного етапу залежали від складності змісту, його сприймання дітьми. В кінці вивчення кожної теми проводилися контрольні зрізи за методикою констатуючого експерименту. Здобуті результати давали нам підставу вносити корективи до змісту й методики валеологічного виховання старших дошкільників.

Валеологічне виховання охоплює не тільки зміст навчального матеріалу, а й характер навчально-виховної діяльності, технологію, методи і форми, оскільки якості особистості залежать і від того, що вивчається, і від того, як вивчається.

Основна роль у розробленій нами методиці валеологічного виховання старших дошкільників відводилась індуктивному шляху пізнавальної діяльності дітей. Цей процес розпочинався із збирання валеологічної інформації, що давала можливість підвести дітей до розуміння причин і наслідків, усвідомлення необхідності дбати про своє здоров'я.

Кожен етап визначеної теми розпочинали із серії спостережень, проведення нескладних дослідів. Здобуті знання узагальнювали під час бесід з дітьми та розповідей вихователя. Таким чином, ми враховували закономірність ходу думки від безпосереднього сприймання, виділення зовнішніх якостей

об'єктів до встановлення причинних зв'язків, пошуку причин і наслідків явищ.

Психолого-педагогічна наука встановила, що більш високого рівня виховання дітей можна досягти під впливом зростаючих пізнавальних інтересів. Важливо, щоб діти не лише засвоїли певні знання, а й виявляли інтелектуальну активність до самого процесу пізнання.

У ході дослідження помітили, що одним із засобів підвищення інтересу дітей до пізнання організму людини є розширення уявлень про цікаві анатомічні та фізіологічні особливості. З метою активізації пізнавального інтересу дітей у процесі засвоєння знань з анатомії людини ми давали відомості про будову відповідних органів у тварин. Таким чином, підкреслювали єдність людини і природи, а також давали дітям можливість порівнювати різноманітність будови організму. Відомості про цікаві особливості будови органів тварин ми добирали до кожної теми. Їх зміст подається в роботі.

Найбільш значущими факторами, що впливають на стан здоров'я, є якість повітря, води, їжі. Як показало наше дослідження, за умови цілеспрямованої роботи діти старшого дошкільного віку засвоюють знання про чистоту довкілля. Під час спостережень та дослідів ми вчили дітей розрізняти забруднені та чисті повітря і воду, розуміти їх вплив на здоров'я людей.

Експериментальна робота показала, що в процесі валеологічного виховання дітей не можна обмежуватися засвоєнням готових знань. Щоденні життєві ситуації потребують нестандартного погляду, самостійності та творчого підходу до їх розв'язання. Цього треба учити дитину, починаючи з дошкільного віку. Формуванню в дітей прогностичного та варіативного

мислення, умінню творчо використовувати знання в незвичайних ситуаціях сприяють методи і прийоми проблемного навчання, евристичні, пошукові та пізнавальні завдання.

Розроблена нами експериментальна методика включала методи, спрямовані на засвоєння дітьми знань та уявлень про морально цінні якості людини у ставленні до свого здоров'я та навколишніх. З цією метою ми розробили і провели такі етичні бесіди: "Чому Оленка захворіла?", "Як я доглядаю маленького братика?", "Що є найдорожчим для людини?" тощо. Підкреслюючи ціннісні моральні якості людей у ставленні до навколишніх, на перше місце ставили піклування про здоров'я.

Невичерпним джерелом виховних засобів є сімейна етнопедагогіка. У традиційно-побутовій культурі українців діє комплекс етнічних норм у ставленні до здоров'я, зокрема, здоров'я дитини. Для корекції поведінкових навичок дошкільнят використовували створені етнопедагогікою засоби мотивації через прислів'я, приказки, колисанки, народні ігри тощо.

У процесі навчально-пізнавальної діяльності діти засвоювали знання з валеології, оволодівали вміннями оцінювати стан здоров'я, встановлювати причини деяких захворювань органів, передбачати наслідки піклування про своє здоров'я. Практична діяльність (побутова, ігрова, мовленнєва) забезпечувала поведінкові навички дітей дбати про своє здоров'я.

Результативність розробленої методики перевірялась на основі виділених у дослідженні показників сформованості дбайливого ставлення до власного здоров'я. Діагностовано кількісні та якісні зміни в знаннях дітей про свій організм, правила дбайливого ставлення до власного здоров'я та рівні засвоєння валеологічних умінь і навичок. Перерозподіл дітей контрольних

та експериментальних груп за рівнями сформованості досліджуваної якості свідчить про ефективність запропонованої методичної системи (див.табл.2).

Таблиця 2

Рівні сформованості дбайливого ставлення до власного здоров'я у контрольному експерименті, %

Рівні сформованості	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	6 років	7 років	6 років	7 років
Високий	-	5	20	27
Середній	39	42	61	68
Низький	61	53	19	5

Результати дослідження свідчать про те, що завдяки цілеспрямованому впливу в дітей експериментальних груп сформувались досить повні уявлення про зовнішній вигляд, будову та функції органів. Відповіді дітей були обгрунтованішими, підтверджувалися фактами із самостійних спостережень та проведених дослідів. Значно зросла кількість продуктивних запитань, які свідчили про зацікавленість дітей не окремими фактами, а бажанням дізнатися про причини і наслідки процесів, що відбуваються в організмі людини.

Позитивні зміни зафіксовано і в уявленнях старших дошкільників про необхідність збереження власного здоров'я та правила додержання здорового способу життя. У вихованців експериментальних груп чітко простежується тенденція переходу від висловлень - фактів, що мали, як правило, ситуативний характер, до висловлень-суджень.

Найістотнішим показником ефективності формуючого впливу є наявність у поведінці дітей навичок піклуватися про власне здоров'я. На початку експериментальної роботи вихованці потребували контролю дорослих у формі нагадування, додаткового пояснення, показу певних дій. З набуттям ґрунтовніших знань та відповідних навичок уже під кінець першого року навчання значно зросла кількість дітей, які дбали про своє здоров'я без нагадування дорослих. Показовим є те, що в дітей виразнішою стала відповідність між знаннями і додержанням валеологічних норм.

Здобуті результати в цілому підтвердили висунуте в гіпотезі припущення і дали змогу зробити основні висновки:

1. Особливість валеологічного виховання полягає в безперервності цього процесу, зумовленого життєдіяльністю людського організму. Рівень та тривалість життя людини визначаються моделлю поведінки, що формується в дитинстві. Тому важливим етапом залучення до здорового способу життя є дошкільні роки. Взірцями поведінки для дошкільників є дорослі. Діти молодшого і середнього дошкільного віку звикають наслідувати поведінку дорослих. Старші дошкільники прагнуть до усвідомлення правил поведінки, розуміння її значення.

2. Практика роботи дошкільних закладів орієнтована здебільшого на формування культурно-гігієнічних навичок і не забезпечує повною мірою необхідний рівень знань, умінь та навичок дітей, їх спрямованість на дбайливе ставлення до власного здоров'я, про що свідчать результати констатуючого експерименту.

Основною причиною цього є недостатня підготовка педагогічних кадрів, відсутність цілеспрямованої роботи з валеологічного виховання дітей дошкільного віку.

3. Експериментально доведено значущість знань з валеології для усвідомлення старшими дошкільниками необхідності дбати про своє здоров'я. Зміст і обсяг валеологічних знань визначалися за критеріями відповідності сучасному рівню наукового пізнання, наукової достовірності, відповідності пізнавальним можливостям дітей дошкільного віку, спрямованості валеологічного змісту на формування навичок здорового способу життя. Відібраний валеологічний зміст систематизовано за темами: “Шкіра”, “Орган зору”, “Органи дихання”, “Орган слуху”, “Органи травлення”. Ці органи мають важливе значення для життєдіяльності всього організму людини, а їх зовнішній вигляд, будова та функції є найдоступнішими для сприймання дітей. Саме завдяки зору, слуху, смаку, тактильному відчуттю ми сприймаємо навколишній світ, а дихання і живлення дають можливість живій істоті жити.

4. Ефективності виховання дітей дошкільного віку сприяють: фахова підготовка вихователів з даної проблеми; створення гігієнічних та матеріальних умов у дошкільному закладі; валеологічна освіта батьків та створення відповідних умов у сім'ях, які виховують дітей; взаємодія педагогічного колективу, медичного персоналу дошкільного закладу та сім'ї у розв'язанні валеологічних навчально-виховних завдань.

5. Основну роль у розробленій нами методиці засвоєння валеологічного змісту було відведено індуктивному шляху пізнавальної діяльності дітей, що полягає у збиранні інформації та встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Розроблена система пізнавальних завдань (організовані й самостійні спостереження, нескладні досліди, розповіді вихователя з використанням схем і малюнків, муляжів), проблемно-пошукових методів (евристичні запитання, проблемні ситуації, логічні

завдання) сприяла ґрунтовному засвоєнню валеологічних знань.

6. Важливим компонентом запропонованої методики є формування в дошкільників позитивної мотивації до засвоєння валеологічних знань та піклування про своє здоров'я, що досягається включенням методів, спрямованих на формування в дітей уявлень та суджень про морально цінні якості у ставленні до свого здоров'я та здоров'я навколишніх. З цією метою ефективними є засоби мотивації через створені етнопедагогікою прислів'я, приказки, навіювання, притчі, коліскові, народні ігри.

7. Усвідомлення дітьми необхідності дбати про своє здоров'я досягається показом окремих дій, відпрацюванням навичок, поведінкових стереотипів у різних видах діяльності дітей дошкільного віку в умовах дошкільного закладу та сім'ї.

Проведене дослідження, підтвердивши гіпотезу, не вичерпало всіх аспектів проблеми. Перспективи ми вбачаємо в екстраполяції висновків даної роботи стосовно інших вікових груп, що сприятиме цілісному підходу до створення системи валеологічного виховання дітей в дошкільному закладі та сім'ї. Залишаються актуальними дослідження проблем валеологічного виховання дітей в сім'ї, наступності між дошкільним закладом і початковою школою.

Основний зміст дисертації відображений у таких публікаціях:

1. Валеологія для малят //Дошк.вих.- 1997.- N 1.- С.9.
2. Валеологія для всіх. Щоб дбати, треба знати //Дошк.вих.- 1997.- N 3.- С.14-15.
3. Валеологія для всіх. Щоб дбати, треба знати //Дошк.вих.- 1997.- N 4.- С.18-19.

4. Моделювання елементів екологічної виховної роботи в дитячому садку на заняттях з педагогіки //Тези виступів на наук.-практ. конф.- Черкаси, 1990.- С.89-92.

5. Валеологічне виховання старших дошкільників //Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали Міжнар. наук—практ. конф.- Чернівці, 1996.- С.124-127.

ЮРОЧКИНА С.А. Педагогические основы валеологического воспитания детей старшего дошкольного возраста.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики АПН Украины. Киев, 1997.

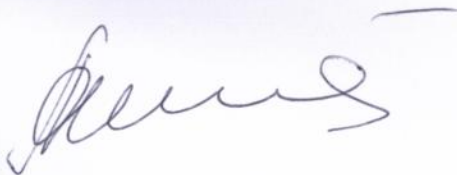
В диссертационном исследовании определены объем и содержание валеологических знаний, доступных восприятию детей, экспериментально проверено их влияние на формирование у старших дошкольников заботливого отношения к своему здоровью. Научно обоснованы организационно-педагогические условия валеологического воспитания в дошкольном учреждении, разработана и экспериментально апробирована методика валеологического воспитания детей старшего дошкольного возраста.

YUROCHKINA S.O. Pedagogical basis of valeological education of senior preschool children.

Candidate degree thesis in pedagogical sciences, speciality 13.00.01 - theory and history of pedagogics. Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv, 1997.

The thesis considers the amount and the content of valeological knowledge which is accessible to children's reception. The author tested experimentally its influence on forming to senior preschool children a care of their health. Organizational and pedagogical conditions of valeological education in preschool institution are scientifically substantiated. Methods of valeological education of senior preschool children are worked out and approbated in practice.

Ключові слова: валеологічне виховання, дбайливе ставлення до власного здоров'я, діти старшого дошкільного віку.

Підписано до друку 21.03.97 г. Формат 60x84/16.
Ум.друк.арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100. Зам.129.
Відділ оперативної поліграфії Центру "Міжнародна освіта"
227-12-75, 227-37-86

Handwritten text at the top of the page, possibly a page number or title, which is mostly illegible due to blurring and fading.

435822

AB 37.275